

ФАЛСАФА ВА ҶОМЕАШИНОСӢ

УДК: 32 тадж.+800+1ф

МУРОДОВА Т.¹

ШАРҲИ ЛОҲИЧӢ БА «ГУЛШАНИ РОЗ»–И МАҲМУДИ ШАБИСТАРӢ

Шамсиддин Муҳаммад Лоҳичӣ ҳарчанд як мутафаккири аҳли тасаввуф шинохта шудааст, вале таълимоти ахлоқии ӯ ҳам дар замони худи ӯ ва ҳам дар замони ҳозир арзиши баланди таълимӣ ва омӯзишӣ дорад, ки асари машҳури ӯ «Асрор – уш – шухуд» гувоҳи ин фикр аст.

Асари дигари ӯ Шарҳи «Гулшани роз» – и (Мафотех – ул – эъҷоз) мебошад, ки бо хоҳиши дӯстон ва муридонаш ба шарҳи «Гулшани роз»–и Шайх Маҳмуди Шабистарӣ, аз бузургтарин мутафаккирони асри XIV буд, навишта шудааст.

Шайх Маҳмуди Шабистарӣ, аз ҷумлаи шоирон, андешамандони замони хеш буд, ки бо «Гулшани роз» – аш маълуму машҳур шуда, ҳамтирози «Маснавии маънавӣ» – и Ҷалолиддини Румӣ ҷой пайдо мекунад. Номи овозадори Шайх Маҳмуди Шабистарӣ ва «Гулшани роз»–и ӯ тамоми Табризу Озорбойҷон ва Эронро фаро гирифтааст.

Калидвожаҳо: ахлоқ, ирфон, тариқат, ахлоқи ҳасана, аҳли имон, инсонӣ комил.

Шамсиддин Муҳаммад ибни Алии Лоҳичӣ, мутахаллус ба «Асирӣ» – аз машҳуртарин мутафаккирон дар ахлоқ ва аз машоихони тасаввуфи тариқаи Нурбахшия [7, 95; 1,18] нимаи дуюми асри XV –ва ибтидои асри XVI ба шумор меравад.

Мувофиқи маълумоти дуктур Алиқули Маҳмуди Бахтиёрӣ Лоҳичӣ аз суфиёни барҷастаи саддаи нухуми ҳиҷрӣ буда, дорандаи силсилаи насаби иршодӣ буд, ки ин фикрро худи мутафаккир дар поёни «Мафотех – ул эъҷоз фи Шарҳи «Гулшани роз» баён намуда, чунин менависад: «Ин фақир, ки Муҳаммад бинни Яҳё бинни Алии Ҷелонӣ Лоҳичиам, муриди ҳазрати Саййид Муҳаммад Нурбахш ва он ҳазрат муриди ҳазрати Хоча Исҳоқи Ҷелонӣ ва он ҳазрат муриди ҳазрати Мирсаид Алии Ҷамадонӣ аст...» [10, 1-3].

Соли таваллуди Лоҳичӣ (Асирӣ) ба таври аниқ маълум нест ва он чи мусаллам аст, он аст, ки ӯ дар Лоҳичони Эрон таваллуд ёфта, маълумоти ибтидоиро дар он ҷо гирифта, баъдан ба шаҳру вилоятҳои кишвар, аз ҷумла Табриз мусофират намуда, соли 849 ҳ (1447м.) ба шаҳри Рай омада ба хидмати

¹ **Адрес для корреспонденции:** Муродова Тоджинисо – канд.филос.наук, вед.науч.сотр. Отдела Истории философии Института философии, политологии и права им. А. Богоуддинова АН Республики Таджикистан. Республика Таджикистан, г. Душанбе, ул.Маяковский 45/3, кв. 28.т.: 935677901.

муассиси силсилаи Нурбахшия Саййид Муҳаммади Нурбахш қарор мегирад. Чунонки худи Лоҳичӣ менависад таваккуфи ӯ дар Рай шонздаҳ сол тӯл мекашад... ва пас аз вафоти Нурбахш соли 869 азми мусофират мекунад.

Қайд намудан зарур аст, ки тариқаи Нурбахшия – аз машҳуртарин тариқаҳои тасаввуфи қарнҳои XV–XVI ба ҳисоб меравад. Саййид Муҳаммади Нурбахш муриди Хоҷа Исҳоқи Хатлонӣ (ваф. 827 ҳ – 1425 м) дар замони салтанати Темуриён, аниқтараш дар аёми ҳукумронии яке аз писарони амир Темур Шоҳрух Мирзо умр ба сар бурдааст. Пас аз таъсиси тариқаи хеш Нурбахшия, ки ба мазҳаби шиа асос ёфта буд, ба Шоҳрух, ки суннимазҳаб буд, созгор наомада саранҷом маҳбус мешавад, баъди халосӣ аз маҳбус ба сайру саёҳатҳои зиёда ба Эрону Ироқ дар охир ба Машҳад ва баъд ба Рай омада, дар он ҷо хонакоҳе барпо карда, ба таълиму тарбияи муридони машғул мешавад. Соли 869 ҳ. (1461м.) дар шимоли Техрон аз дунё дармегузарад ва дар ҳамон ҷо ба хок супурда мешавад [10,12].

Саййид Муҳаммади Нурбахш [2, 1-3] ҳамчун асосгузори тариқа ва мутафаккири номдори тасаввуф, ё худ ба қавли Лоҳичӣ, он манбаи одобу ахлоқи ҳасана, он вориси илмулкамол ва ҳамчунин «пешвои авлиё» осори назмию насрии зиёде боқӣ гузоштааст, ки мутаассифона то ҳоло аз назари муҳаққиқони тоҷик дур мондааст. Аз ҷумлаи таълифоти ӯ метавон «Манзумаи начм–ул–ҳидоя», «Манзумаи воридот», «Рисолаи анвор», «Рисола дар сулук», «Маъоши солиқин», «Нурбахшия», «Саҳифаи авлиё» ва ғ. ном бурд.

Бояд гуфт, ки мутафаккирони маъруфи тасаввуф Алоуддавла Симнонӣ, Абумачди Сухравардӣ, Мачдидини Бағдодӣ, Саид Алии Ҷамадонӣ пирони тариқаи Нурбахшия ба ҳисоб мераванд.

Соли 869 баъди вафоти пираш Нурбахш Шамсиддин Муҳаммад Лоҳичӣ ба Шероз омада, ба тарғибу ташвиқоти ғояҳои тариқаи хеш сар мекунад. Вай хонакоҳе дар маҳаллаи «Лаби об» – и Шероз васл ба дарвозаи «Боб – ас – салом» бино карда, онро ба хонакоҳи «Нурия» мавсум мекунад, ки ин ба хотири пир ва тариқаи худ буд. Лоҳичӣ аксари вақти худро сарфи тарбияи муридони менамояд ва бо ин иродатмандии хешро ба пиру муршиди худ бори дигар ба исбот мерасонад. Ин хонакоҳ ба зудӣ равақу ривож пайдо мекунад ва аҳли салотин ва бузургони вақт амлоки зиёдеро ба он вақф намуданд ва тавлиятро ба шайх Муҳаммади Лоҳичӣ ва авлоди ӯ вогузор карданд. Лоҳичӣ (Асирӣ) то поёни умри худ ба муддати 43 сол дар Шероз умр ба сар мебарад ва дар ин муддат фақат мусофирате ба «Байт – ул – лиллоҳ ал ҳаром» намудаасту халос. Дар ҳангоми баргашт аз Макка дар шаҳри Зубайд, ки аз шаҳрҳои Яман аст, Шайх Ҳайратӣ ва писараш Исмоилро, ки аз урафои он замон буданд, мулоқот намудааст. Нурбахш Шамсиддин Муҳаммад (Асирӣ) соли 912 ҳ.қ. дар Шероз вафот мекунад ва дар хонакоҳи «Нурия» дафн гардидааст ва ин байтро дар таърихи вафоти ӯ гуфтаанд:

Ҳасби холаш гашт торихи вафот

Қутби олам Саййиди арбоби фақр [5, 6].

Писари ӯ Шайхзодаи Лоҳичӣ аз машоих ва ҳулафои силсилаи Нурбахшия будааст ва с. 927-ҳ.-қ дар Шероз даргузаштааст.

Боиси таъкид аст, ки эҳтиром ва муҳаббати Лоҳичӣ ба Саййид Муҳаммади Нурбахш то он дараҷа волост, ки дар «Асрор–уш–шухуд» баъди ҳамду сано ба Парвардигор ва Расули акрам (с) дар манқабии имоми комили

мукаммал Саид Муҳамади Нурбахш абёти пурмухтаво ва воломақом иншо намудааст:

Ҳар киро пире набошад дар тариқ,
Кай шавад сармаст аз чоми раҳиқ.
Гуфтамаш пире, ки бошад роҳбар,
Аз баду неки раҳи Ҳақ бо хабар.
Кист ин дам гӯ, нишони ӯ маро,
То кунам бар амри ӯ чонро фидо.
Гуфт он раҳбар, ки раҳро муқтадост,
Чумлаи увтодро ӯ пешвост.
Ҳаст чун ҳур дар чаҳон ӯ Нурбахш
3–он сабаб гашта – ст номаш Нурбахш.
Чун шунидам номи ӯ, беҳуд шудам.
Лахзае шуд боз бо худ омадам [5, 4].

Дар ин ҳамду санои худ вай таъқид мекунад, ки ҳар кас, ки дар сар ҳавои сайру сулук дорад, бояд қабл аз ҳама муршиди хешро пайдо кунад ва домони вайро сар надихад. Вай бояд тамоми иродати хешро ба дасти пири худ супорад:

Дар иродат бош содиқ, эй мурид,
Шуд иродат кулф ин дарро калид.
Домани раҳбар бигиру роҳ чӯй,
Ҳарчи дорӣ кун нисори роҳи ӯй [5, 9-10].

Хусусияти иродат аз ин иборат аст, ки он ба тарки одат – ба хислатҳои ахлоқи замима оварда мерасонад. Тарки одат дар навбати худ ба сӯи саодат роҳ мекушояд ва роҳи ягона ва кулфи дарҳои сарбаста ба иродат зич алоқаманданд. Ҳар гоҳ иродат ба муршид тобеъ шавад, роҳи садсоларо толиби содиқ ҳарчи зудтар ҳосил мекунад. Барои равшантар баён шудани эътиқод ва боварии Лоҳичӣ лозим аст, ки пеш аз ошноӣ ба ҳамду тамчиди ӯ дар ҳаққи Саййид Муҳаммад Нурбахш суханони муаллифро, ки аз дидори хеш бо Нурбахш дар китобаш «Шарҳи «Гулшани роз» овардааст, биоварем:

«Чун ғояти азали ва ҳидояти мулозимоти ҳазрати имоми замон, муқтадои аҳли имон, қутби фалаки сайёрат ва вилоят, меҳвари давоири иршод ва ҳидоят, шамсул – мила ват – тариқа вал – ҳақиқа ва дунё вад – дин Саййид Муҳаммад Нурбахш қаддас – уллоҳи сирруҳул – азиз роҳнамунӣ кард ва дар санаи тисъа ва арбаъина ва самон мояи ҳичрия ба шарафи тавба, ки дар тариқи авлиёуллоҳ мутаориф аст ва талқини зикри ҳафӣ маршрут ба шароит мушарраф шудам ва дар мулозимоти эшон ба сулук ва риёзат тавачҷух ба эҳёи лаёли ба амри ин ҳазрат машғул мебудам ва ба мувозибот ба зикр фикр менамудам, то ба баракати тарку таҷрид ва сулук ба иршоди комил синаи дили ин фақир ба нури Иллоҳӣ сафое ҳосил кард» [5, 5].

Тавре, ки ишора шуд, Лоҳичӣ дар қисмати ҳамду санои хеш, нисбат ба Саййид Муҳаммади Нурбахш беҳтарин ва баландтарин ҳиссиёти худро баён карда мегӯяд:

Он Муҳаммадному Исомартабаат,
Мулки маъниро Сулаймон манзилат.
Омада аз ғайб номаш Нурбахш,
Буда чун хуршед зоташ Нурбахш...[5,7]

Лоҳичӣ пири хешро Муҳаммадсирату Ҳайдар номида фармудааст, ки дарвоқеъ Сайид Муҳаммад:

Дар шариат, дар тариқат пешво,
Дар ҳақиқат роҳравонро роҳнамо [5, 8]

буда, манбаи одоби ахлоқи ҳамида, инсони комили мукамал буд. Ва муридонаш ҳар як чун пири худ дурри дарёи вилоят буданд Шамсиддин Муҳаммад Лоҳичӣ вақти бештари худро дар тарбияту насихати бандагони замони хеш сарф намуда, дар чамъомадҳо аксар вақт қоидаҳои шариат ва одоби тариқат ва ҳамчунин рукнҳои асосии ахлоқи ҳасанаро баррасӣ намудааст.

Шамсиддин Муҳаммад Лоҳичӣ яке аз мутафаккирони сермахсултарини ахлоқи ирфони замонааш ба шумор меравад. Лоҳичӣ дар рӯзгори ҳаёт низ мақоми барҷаста доштааст, ки Тақии Авҳадӣ дар китоби худ «Арафот – ул – ошиқин» аз хусуси бузургии вай чунин ёд кардааст: «Шайх Муҳаммади Лоҳичӣ (Асирӣ) аз фузалои номдор ва уламои комгори зубдаи ирфони муҳаққак, хулосаи комилони муҳаққак, ҳовии фаҳовии ҳолот, ҷомеъи мучомеъи камолот аст. Фазоил ва маорифи суварӣ ва маънавӣ, ҳақиқӣ ва маҷозиро молик ва соҳиб аст, табъаш дар назму наср мумтоз...» [5, 11]. Гuvoҳи бузургӣ ва барҷастагии ин мутафаккири бузург асори гаронбаҳои худӣ ӯ мебошад. Аз ин ҷо мероси ирфонӣю фалсафӣ ва ахлоқии ин мутафаккири муътабарро ба ғайр аз Девони ғазалӣ, ва рубоӣ, ва рисолати боз маснавии «Асрор – уш – шуҳуд», «Шарҳи «Гулшани роз», («Мафотех – ул – эъҷоз)-ро дар бар гирифтааст: Маснавии «Асрор – уш – шуҳуд», ки бештар бо номи «Маснавии Асирӣ» низ машҳур аст, яке аз «осори манзуми орифонаи латифу дилпазири забони форсӣ аст, ки мутаассифона то ба ҳол ба зевари табъ ораста нагардида буд» [5, 20 – 21]. Асари номбурда тамсилоти ирфонӣ – ахлоқиро дар бар гирифтааст, ки дар он матлабҳои ахлоқӣ – ирфонӣ ва сайру сулук дар зимни ҳикоӣ ва дostonҳои ширину дилпазир бо баёноти хушу латиф омадааст: Теъдоди абёти он се ҳазор байтро дар бар гирифтааст ва, чунонки қайд намудем, мундариҷаи асарро тамсилоти ирфонӣ – ахлоқӣ ташкил медиҳанд. Ин асари хешро Лоҳичӣ ба мисли «Маснавии маънавӣ» – и Ҷалолиддини Румӣ ба қалам дода, дар зимн ба воситаи ҳикоӣ раму тамсилӣ фикрҳои худро ифода намуда, ҳарчи бештар ҷиҳатҳои беҳтарини ахлоқи ҳаמידаро таърифу тавсиф ва тарғиб менамояд.

«Шарҳи «Гулшани роз»-и («Мафотех – ул – эъҷоз) низ яке аз асарҳои Лоҳичӣ буда, дар шарҳи «Гулшани роз»-и Шайх Маҳмуди Шабистарӣ, ки аз бузургтарин мутасаввифони асри XIV буд, навишта шудааст. Шайх Муҳаммад Лоҳичӣ ин шарҳро бо хоҳиши муридони ва дӯстонаш навиштааст, ки худӣ ӯ чунин менависад: «Паймон ва меҳри худро бо насли инсон аз назар дур нахоҳам дошт, ки паймон бастаам, то ҳаргиз дар ҷиҳати гумроҳии мардум ва истиқрори ҷаҳл ва фиребу риё, на танҳо гом бар надорам, ки то он ҷо, ки метавонам ба ҷаҳл ва гумроҳӣ бистезам ва насли инсонро аз наздик шудан ба ин ду ангезаи тирарузи ва нифоку чӯдоӣ ва кушту куштор ва вайронӣ ... барҳазар дорам. Ва шояд ҳамин паймон будааст, ки бисёр корҳои судоварро аз даст гузоштам ва ҳар асаре ва навиштаеро, ки пешкаши насли инсон кардам, баёнӣ озодӣ, озодагӣ, хушиву хушкорӣ ва ободониву сарсабзии ҷаҳон ва меҳри инсон ба инсон инсон ба табиат ва ҳанҷори офариниш будааст [4,13].

Шайх Маҳмуди Шабистарӣ аз чумлаи шоирон, андешамандон ва равшанфикрони боломартабаи замони хеш буда, ба ойин ва «Ройманд» дар таърихи фарҳангии башарӣ машҳур аст. Ӯ дар деҳе аз деҳаҳои Озорбойҷон ва пиромуни Табриз ба номи «Шабистар» дида ба дунё кушодааст. Мувофиқи навиштаи дуктур Аликул Маҳмуди Бахтиёрӣ ном ва овозаи ӯ ба ҷое мерасад, ки на танҳо Табриз, Озорбойҷон ба ин «деҳ» сар меафрозад ва ба гунаи «модари шаҳр» ҷилва мекунад, балки номи деҳ он чунон ба Шайх Маҳмуди Шабистарӣ пайвандӣ пайдо мекунад, ки куня ва лақаби Маҳмуд дар зери номи «Шабистар» камранг ва беранг мешаванд. Дигар касе на Саъиддин ва на Начмиддин ва на падар ва чадаш «Аминаддин» – и «Абдулкарим» – и «Яҳё» –ро мешиносад. Он чи номвар асту шинохта «Шайх Маҳмуди Шабистарӣ» ва шиноснома ва корномааш ба номи «Гулшани роз» аст, ки аз ҳамаи осори суфиён ва номварони ин тариқат, ба монанди Саной, Атор ва Ҷомӣ... як сару гардан болотар мегардад [4,11]. Ҳамин тавр Шайх Маҳмуди Шабистарӣ «дар як муддати кӯтоҳе ба «Гулшани роз» – и худ маълуму машҳур шуда, ҳамтирози «Маснавӣ» – и Мавлоно Ҷалолиддини Румӣ ҷой пайдо мекунад ва ҳамзонуи он бар «тахти пешгоҳ» мешинад. Шабистарӣ, мувофиқи навиштаи дуктур Маҳмуди Бахтиёрӣ, на танҳо «фазли оли хеш ва табор» аст, балки номи овозадор ва «Гулшани роз» – и ӯ тамоми Табризу Озорбойҷон ва саросари Эронро фаро мегирад.

Замони зиндагии Шабистарӣ ҳамзамони Ҳофиз буд ва рӯзгори талхи зулму истибдод ва ҳукумати ҳақимони ҷоҳил, ки ба мардум, махсусан аҳли илму фарҳанг буд, рост меояд. Аз ин лиҳоз ҳар гӯяндае ногузир «дар парда сухан гуфтан» – ро ҷоиз медонист ва бинобар ин тавоноӣ ва қудрати волое зарур меомад, ки сухан зери парда бошад. Маҳз, Мавлоно Румӣ гавҳарҳои гаранбаҳои хешро дар миёни анбуҳе аз пушол ниҳон кардааст. Ва Шабистарӣ ҳам дар зери парда сухан гуфта аз ба кор бурдани пушол ногузир будааст. Аммо ҳақиқат ин аст, ки матолиби сӣ ҳазор байтро дар як ҳазор байт ҷо додааст ва дастраси мардум ниҳодааст.

Чунонки дар боло гуфтем, Шабистарӣ дар деҳе бо номи «Шабистар» дида ба ҷаҳон кушодааст ва сипас ба Табриз меравад ва он ҷо илму дониш меомӯзад ва саранҷом дар ҳамон деҳ дар оромгоҳи ҷовидони худ ба оромиши тамои мерасад ва оромгоҳи ӯ то имрӯз зиёратгоҳи аҳли дилбастагонаш гардидааст.

Соли таваллуди Шабистариро 687 ёд кардаанд ва ба гуфтаи Ҳофиз Ҳусайни Табризӣ (дар «Равзот – ул– ҷинон») соли 740 ҷашм аз дунё бастааст. Аммо гурӯҳе соли вафоти ӯро 720 медонанд, ки дар ин сурат 43 сол бештар умр надоштааст. Ин таърих аз рӯи фармудаи доктор Аликул Маҳмуди Бахтиёрӣ бар санги мазори Шабистарӣ навишта шудааст. Шабистарӣ устодон ва омӯзгорони худро доштааст, ки дар «Саодатнома» номи яке аз устодон ва муршидонашро ёд карда мегӯяд:

Шайху устои ман «Аминаддин»,
 Додӣ ал – ҳақ ҷавобҳое чунин.
 Ман надидам дигар чунон устод,
 К – офарин ба равони покаш бод. [4, 9]

Шамсиддин Муҳаммад Лоҳичӣ шореҳи «Гулшани роз» ҳамин Аминадинро пир ва муршиди Шабистарӣ медонад ва аммо Ризокулихони Ҳидоят пири ӯро «Баҳоуддин Яъқуби Табризӣ» – ро меҳонад. Ҳофизи

Карбалой (Хусайни Табрэй) дар китоби «Равзот ул – ҷинон» менависад, ки «Мавлоно Саъдуддин Маҳмуд [15] фармуданд, ки маро пой хазрати Шайх Баҳоуддин... бигзоред. Бояд гуфт, ки дар ки бораи омӯзгорон ва пирони Маҳмуди Шабистарӣ низ достону ривоятҳои зиёде овардаанд ва ҳар кадомро бо унвонҳои «Шайх ул – машоих филолам» ном бурдаанд. Аммо худи Шабистарӣ аз устодаш чунин ёд мекунад:

Риёву сумиа – в номус бигзор,
Бияфкан хирқаву барбанд зуннор.
Чу пири мо шав, андар куфр фарде,
Агар мардӣ, бидех дилро ба марде. [15]

Шайх Маҳмуди Шабистарӣ дар таърихи илму фарҳанг бо осори ирфонӣ маълуму машҳур аст. Пеш аз навиштани «Гулшани роз» ӯ пайрави Абулҳасани Ашъарӣ будааст, ки дар «Саодатнома» пас аз ситоиши ҷаҳор ёри Паёмбари ислом ва фиристодани «сад ҳазор дуруд ва салом» чунин месарояд:

Он гаҳе бо равони шайхи калом,
Булҳасани Ашъарӣ имоми аном.
Он ки биниҳод баҳри тоатро,
Мазҳаби суннату ҷамоатро [15].

Аммо дигар дар «Гулшани роз» «ҷанги ҳафтод ду миллатро узр мениҳад» ва гӯё сухани Мавлоно дар ӯ саҳт кор карда, ки мегӯяд:

Чунки бо маъшук гаштӣ ҳамнишин,
Тарк кун далолагонро баъд аз ин [15].

Чунонки муҳаққиқ Алиқули Маҳмуди Бахтиёрӣ менависад: «Шайх Маҳмуди Шабистарӣ пас аз он ки дида ба дидори дӯст кушод, хат бар дугонаи нахустин кашид ва худро ба «тамошоғоҳи роз» расонид ва гуфт:

Даромад аз дарам он бут саҳаргоҳ,
Маро аз хоби ғафлат кард огоҳ.
Зи рӯяш хилвати ҷон гашт равшан,
Бад ӯ дидам, ки то худ кистам ман.
Чу кардам дар руҳи хубаш нигоҳе,
Баромад аз миёни ҷонам оҳе.
Маро гуфто, ки «эй шайёди солус»
Бар сар шуд умрат андар ному номус...
Яке паймона пур карду ба ман дод.
Ки аз оби вай оташ дар ман афтод... [11, 758 - 759]

Ҳамчунон ки мебинем, ҳамин оташ чунон ӯро дар лаҳиби худ гудохт, ки фарёдаш ба гунаи «Гулшани роз» падидор гашт. Шайх Маҳмуди Шабистарӣ ба шеваи суфиён чанд китобҳои навиштааст, ки аз байни онҳо «Ҳақ – ул – яқин», «Мирот – ал – муҳаққиқин» ва «Саодатнома» – ро бояд ном бурд, ки Шамсиддин Муҳаммад Лохичӣ дар Шарҳи «Гулшани роз» чандин маротиба ба асарҳои ӯ ишора намудааст ва баъзе қисматҳои аз онҳоро овардааст, ки байни онҳо ва «Гулшани роз» чандон фарқе нагузоштааст. Аммо аз рӯи навиштаи Муҳаққиқ Алиқули Маҳмуди Бахтиёрӣ «...ҷавҳар ва ҷони сухани Шайх Маҳмуди Шабистарӣ дар «Гулшани роз» булӯрина шудааст ва асари ростини ӯро ҳамин манзумаи кӯчак бояд донист. ... Ва яке аз камҳаҷмтарин манзумаи ирфонии забони форсӣ аст...» [11, 76]. Аз назари муҳаққиқ Шабистарӣ шуҳрат ва овозае дар ҳадди «Маснавӣ» – и Мавлоно Румӣ пайдо кардааст.

Шабистарӣ ин асари хешро дар сисолагӣ дар моҳи шавволи 717х.қ. дар посухи пурсишҳои Амир Саид Ҳусайни Ҳаравӣ, муршид ва пешвои суфиёни Хуросон ва Ҳирот сурудааст ва худи Шабистарӣ дар оғози китоби хеш «Гулшани роз» гуфтааст:

Гузашта ҳафту даҳ аз ҳафтсад сол,
Зи ҳичрат ногаҳон дар моҳи шаввол.
Расуле бо ҳазорон лутфу эҳсон,
Расид аз хидмати аҳли Хуросон.
Бузурге, к – андар он чо ҳаст машхур,
Ба ақсоми ҳунар чун чашма хур.
Ҳама аҳли Хуросон аз кеҳу меҳ,
Дар ин аср аз ҳама гуфтанд: - У беҳ.
Набишта номае дар боби маънӣ,
Фиристода бари арбоби маънӣ,
Дар ин чо мушките чанд аз иборат,
Зи мушкилҳои асҳоби ишорат.
Ба назм овардаву пурсида як – як
Ҷаҳоне маънӣ, андар лафз андак [11].

Шайх Маҳмуди Шабистарӣ ҳамаи пурсишҳои Амир Ҳусайни Ҳаравиро оварда, ба ҳар кадоми онҳо посух додааст, ва номи он маҷмӯаи манзумаро «Гулшани роз» ниҳодааст, ки дар хатми китоби хеш гуфтааст:

Аз он гулшан гирифтаам шаммае боз,
Ниҳодам номи ўро «Гулшани роз».
Дар ў аз рози дил гулҳо шукуфта – ст,
Ки то акнун касе дигар нагуфта –ст.
Забони савсани ў, чумла гўё –ст,
Уюни наргиси ў, чумла бино –ст,
Тааммул кун ба чашми дил якояк,
Ки то бархезад аз пеши ту ин шак (к).
Беҳин манқулу маъқулу ҳақоик
Мустафо карда дар илми дақоик...
Ба чашми мункарӣ мангар дар ў хор,
Ки гулҳо гардад андар чашти ту хор.
Нишони ношиносӣ носипосӣ –ст
Шиносоии ҳақ дар ҳақшиносӣ –ст
Ғараз з – ин чумлаам то гар кунад ёд,
Азизе гўядам раҳмат бар ў бод [11, 759].

Ин асар ба забонҳои англисӣ, олмонӣ, туркӣ, урду, арабӣ ва форсӣ тарҷума шуда, 36 хел шарҳ бар он навишта шудааст ва маъруфтарин ва пуровозатарин шарҳе, ки «Гулашни роз» навишта шуда, ба зеҳни ҳар хонанда ва ошно ба «Гулашни роз» («Мафотех – ул – эъҷоз»)–и Шамсиддин Муҳаммади Лоҳичии Гелонӣ аст. Шабистарӣ аз назари мазҳабӣ, мувофиқи навиштаи Алиқули Маҳмуди Бахтиёрӣ, «суннӣ ашъарӣ» будааст, ки пас аз сайру сулуки маънавӣ санги вучудаш пур аз нури ирфон шуда ва ба лаъл мубаддал гардида, «ман»–аш ба «ту» пайваста ва таҷаллигоҳи «ў» шуда буд, агарчи дар ҳамин «Гулашни роз» ҳанӯз қайду бандҳое будааст ва ў худ чунин идаое дорад, ки: ба ҷаҳони ваҳдат ва тавҳид ва озодиву озодагӣ расидааст.

Аммо дар қиболи Шайх Маҳмуди Шабистарӣ, Шайх Муҳаммади Лоҳичӣ, бинобар навиштаи худ дар ҳамин «Гулашни роз» саҳт пойбанди аҳли байт будааст, аммо ба ин ҳама нигоҳ накарда, ӯ ба тасаввуф содиқ буда, ирфонро ба тасаввуф меомезад ва яке медонад ва аз ин ки ӯ аз аҳли тасаввуфи ирфонӣ буд, лаззат мебарад ва рӯҳи ӯ шодоб мегардад ва мушкilotи дунё барояш ночиз менамояд.

Тавре қайд карда шуд, мутафаккирони баъдинаи тасаввуф бар ин китоби дар боло номбаршудаи Шабистарӣ шарҳу тафсиrotи зиёде навиштаанд. Вале қобили қайд аст, ки шарҳи Шамсиддин Муҳаммад Лоҳичӣ бо равонии хеш, истифода аз ҳикоёту тамсилоти шиво ва ба кор бурдани ҳадисҳои Пайғамбар (с) ва оёти Қуръони Маҷид аз дигар шарҳҳо ба кулӣ фарқ мекунад. Ба ғайр аз ин чанд рисолае аз Лоҳичӣ то ба мо расидаанд, ки дар шарҳу тафсири суханони мутафаккирони ирфону фалсафа офарида шудаанд.

Омӯзиши ҳаёту ғаёлият ва осори ахлоқиву ирфонии чунин пешвоёни илму ҳикмат ва мақоми онҳо дар ташаккулу пешрафти илму фарҳанги башарӣ дорои аҳамияти муҳими омӯзандагӣ дорад.

Махсусан, Шамсиддин Муҳаммад Лоҳичӣ ва Маҳмуди Шабистарӣ, ки харчанд мутафаккирони аҳли тасаввуф шинохта шуда бошанд ҳам, таълимоти ахлоқии онҳо ҳам дар замони худ онҳо ва ҳам барои замони ҳозир арзиши баланди таълимӣ ва омӯзишӣ дорад. Аз ин шарҳ он чи барои хонанда судманд хоҳад буд, ҳамин бархурди бовариҳоест, ки заминасози равшанфикрӣ ва равшаннигарӣ мебошад.

Лоҳичӣ дар зер пардаи ирфон масоили ахлоқи ҳамидаро бо тамоми чанбаҳояш дар муқобили ахлоқи замима таҳлилу баррасӣ намудааст. Ӯ сайё намудааст, дар шарҳи хеш ба «Гулашни роз» ҷавҳари асосии андешаҳои Маҳмуди Шабистариро ба хонанда пешкаш намояд. Бояд қайд намуд, ки ҳам Маҳмуди Шабистарӣ ва ҳам Шамсиддин Муҳаммад Лоҳичӣ аз намозу рӯза шуруъ накарда, балки аз покиву тозагии рафтору кирдор, гуфтор ва вучуди рӯҳи инсон сухан гуфта, харчи бештар ба омӯзиш ва аз худ намудани илму маърифат ва дур шудан аз ахлоқи разила ва наздик шудан ба ахлоқи ҳамида инсонҳоро даъват менамояд. Онҳо инсонҳоро аз бадгӯӣ, бадкирдорӣ, душманӣ кардан, худнамоиву худфурӯшӣ, нахвату кибру риё ва ғайраҳо ба дурӣ чустан даъват намуда, бар ивази он накӯкориву хоксорӣ ва хайрхоҳиву дурандеширо, ки аз сифатҳои беҳтарини ахлоқи ҳасана мебошад, тарғибу ташвиқ менамоянд.

Майхору ринд бош, вале худнамо мабош,
Май нӯш, дар тариқати мо бех, ки худфурӯш.
Зинҳор, неки хулқу бади худ ниҳон макун,
Айби касон бипӯш, вале айби худ мапӯш.

Адабиёт

1. А. Муҳаммадхоҷаев. Гнессология суфизма. – Душанбе, 1990.
2. Ҳазраткулов М. Тасаввуф. – Душанбе, 1988.
3. Олимов К. Ҷаҳонбинии Абдуллоҳи Ансорӣ. – Душанбе, 1988.
4. Шамсиддин Муҳаммад Лоҳичӣи Гелонӣ. Мафотех – ул – эъҷоз фи шарҳи «Гулшани роз». – Техрон, 1382.
5. Шамсиддин Муҳаммад Лоҳичӣ. Асрор – уш – шуҳуд фи маърифат – ал – ҳақ – ул маъбуд». – Техрон – 1368, чопи аввал ва чопи дуюм – 1388.

МУРОДОВА Т.

**КОММЕНТАРИИ ЛОХИДЖИ К «ГУЛШАНИ РОЗ»–
МАХМУДИ ШАБИСТАРИ**

Шамсиддин Мухаммад Лохиджи признан одним из суфийских мыслителей, его этическое учение ценится до сегодняшних дней, что подтверждает его знаменитое произведение «Асрор – уш – шухуд».

Другим его произведением является Комментарии к «Гулшани роз» (Мафотих – ал – иъджаз), написанное по просьбе друзей и учеников.

Шайх Махмуди Шабистари, был одним из великих поэтов, мыслителей своего времени, известный своим произведением «Гулшани роз», которое занял о место наряду с «Маснави маънави» Джалолиддина Руми.

Ключевые слова: этика, мистицизм, благой нрав, верующие, совершенный человек.

MURODOVA T.

**CEMMENTARIES OF MUHAMMAD LAHIJI
«GULSHANI RAZ» Of MAHMOD SHABISTARI**

Shamsiddin Muhammad Lohiji is well-known as a great sufi thinker and his ethical theories had great value at his epoch and even nowadays, that could be submitted by his famous work “Asrar al-Shuhud”. His another great work is Comments for “Gulshani raz” of Sheikh Mahmud Shabustari known as “Mafatih al-ijaz” which was written by request of his friend and followers.

Sheikh Mahmud Shabustary was one of the great poets and thinkers of his time known with his “Gulshani raz” which became famous as “Masnavi” of Jaloluddin Rumi.

Key words: ethics, mysticism, good temper, believers, perfect man.